

TEAMA DE ORIGINALITATE

"Nimic nu este mai original,
nimic nu este mai tu însuși,
decît să te hrănești din ceilalți.
Dar trebuie să-i digeri.
Leul este făcut din oaie asimilată."

Paul Valéry

Nemaivăzutul sau nemaiauzitul este doar "genul proximi" al originalității; "diferența specifică" este contribuția la cunoașterea, aprecierea și ameliorarea lumii în care trăim. Fără să aducă un spor de înțelegere și de îmbunătățire a vieții umane, noutatea nu este decât bizariile, ciudătenile, extravaganta. Un monstru nu este original, ci doar anormal. Originalitatea nu este o abatere de la normal, ci de la banal. Prin banalizare, un adevăr nu devine eroare, dar încetează să mai fie o informație, contribuind, astfel, la uniformizarea sterilizantă a gândirii.

Originalitatea presupune talentul de a ridica o nouă experiență în înălțimea unui adevăr inedit. Originalitatea nu se caută, ci se găsește. Original a fost acela care, văzînd corpuri în cădere, a descoperit legea gravitației; sau acela care, constatînd efectele unei substanțe mucoase, a inventat penicilina; sau acela care, contemplînd răsăritul soarelui, a înțeles, totuși, că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui și nu invers; sau acela care, auzînd căderea picăturilor de ploale, a spus "Aud materia plîngînd".

Original este și acela care dezvăluie cum se lvește absurdul din sufocarea vorbirii autentice de către vorbăria curentă și convențională, formă zgomotoasă a tăcerii, de vreme ce nu mai spune nimic; de la "curat murdar" la "cîntăreața cheală"...

O idee este cu atât mai adevărată cu cît era mai ascunsă esența pe care o dezvăluie, dar este cu atât mai originală cu cît probabilitatea formării ei în mintea unui om era mai mică. Societatea omenească se deosebește de turmă, haltă, roi etc. tocmai prin capacitatea ei de a forma individualități originale. Biologia moleculară a ajuns la concluzia că istoria omenirii este prea scurtă ca să permită apariția a doi oameni cu același program genetic. Unicitatea fiecărui om începe de la cromozomi. În lumea necuvîntătoarelor, indivizii se nasc pentru ca să supraviețuiască speciei; în societatea umană, comunitatea există pentru a dezvolta individualitatea, singura capabilă de creație și deci de originalitate. Trecerea de la o nouă experiență la o idee originală este un act profund individual, care se desfășoară în tensiunea intimă dintre simțirea și gîndirea unei individualități. Numai individualitatea poate fi creatoare; societatea nu poate fi decât producătoare. Prin limbă și cultură, societatea condiționează creația, dar nu o poate săvîrși. Originalitatea este condiționată de tensiunea dintre individualitate și societate, dar nu se poate lvi decât într-o conștiință individuală.

Nicolae Iorga scria că "poporul, luat în mîile sale de oameni, poate însă numai recunoaște felul său de a fi în poezia pe care o primește și o păstrează, ducînd-o, cu multe adausuri și schimbări locale și personale, de-a lungul veacurilor. Unul singur a trebuit să afle, însă, cîntecul" (N. Iorga, Păgînilese, București, 1965, p.112).

Prin vorbire, adică prin folosirea personală a limbii naționale, experiențele individuale și incomunicabile devin expresii sociale și comunicabile. Originalitatea unei opere nu rezidă nici în noutatea experienței și nici în noutatea expresiei, ci în unitatea intimă dintre ele. Lipsită de înțeles, noutatea expresiei nu poate fi decât o bizariie, iar lipsită de expresie, nici o urmă, nici o emoție, nici o căutare nu poate să devină o idee nouă. Mulți pățiri, puțini creatori. Cînd expresia socială, ca în cazul "limbii de lemn", se impune experienței individuale, nu poate să rezulte decât o banalitate, iar cînd experiența individuală nu izbutește să

ajungă la o expresie socială, rămîne de neînțeles. Aportul individualului la social nu e posibil fără socializarea individualului.

Se vorbește, adesea, despre opoziția dintre tradiție și originalitate. Însă tradiția nu se opune originalității. Numai tradiționalismul, adică idolatrizarea tradiției, împiedică originalitatea. Tradiția nu este doar conservatoare, ci și creatoare. Originalitatea slujește mai adînc tradiția decât banalitatea. Cu adevărat tradițională nu este repetarea trecutului, ci dezvoltarea lui prin creații cît mai originale. După cum fidelitatea unui fluviu față de izvorul lui nu este dezmințită prin vărsarea lui în mare, tot așa fidelitatea unor creatori față de tradiția culturii lor se manifestă pe deplin în clipa în care operele lor ajung să fie originale. Originalitatea este mai fidelă tradiției decât imitația. Fiind singurele flințe în stare să producă mai mult decât consumă și să comunice mai mult decât afiă, oamenii nu sînt prizonierii unei tradiții, ci moștenitorii ei, capabili să o dezvolte prin noi creații. Tradiția este o bază și nicidecum un țarc.

Originalitatea nu contrazice tradiția, ci masificarea: dizolvarea individualității în rase, clase sau categorii profesionale, uniformizarea gusturilor și a idelilor, slăbirea dialogului, atrofierea spiritului critic în favoarea reflexelor condiționate. În opoziție cu individualitățile gînditoare, masa nu se mai afiă în fața unor adîncimi de gînd, ci doar a unor suprafețe de prîvit. Masa nu gîndește ci reacționează. Ea este tăcută oricît de gălăgioasă ar fi. Urletele nu sînt vorbire. Masele "sînt receptive la fascinația mediului, pe care îl preferă exigenței critice a mesajului. Căci fascinația nu se mai leagă de nici un sens, este proporțională cu dezafectarea sensului". (Jean Baudrillard, L'ombre des majorités silencieuses ou la fin du social, Paris, 1978, p.55). Masele "reduc toate discursurile articulate la o singură dimensiune irațională și fără fundament, acolo unde semnele își pierd sensul și se epulzează în fascinație: spectacularul" (ibidem, p.21).

Democrația înseamnă, mai presus de toate, dezmasificarea oamenilor, diferențierea lor în personalități mereu mai distincte și mai originale, capabile să nege, să intrebe, dar mai ales să creeze. Masa nu reprezintă un progres al societății, ci un regres al ei. Spre deosebire de popor, națiune sau mulțime, masa este cel mai caracteristic produs al veacului XX, al erei electronice, care îngăduie, în același timp, atât dezvoltarea fără precedent a umanității omului, cît și anihilarea ei. Veacul XXI trebuie să fie al dialogului democratic și nu al ascultării, în tăcere, a monologului autocratic.

Dialogul nu se mulțumește cu "tolerarea" preopinientului, ci cere respectarea lui. Toleranța are un sens condescendent, este îngăduința superiorului față de inferior, în vreme ce respectul implică egalitatea socială a convorbitorilor. Fără dialog nu se dezvoltă nici individualitatea, nici originalitatea, nici democrația.

Originalitatea nu depinde doar de dezvoltarea individualităților și a libertății lor de creație ci și de întîmplare: combinarea întîmplătoare a unor gene și contingenta experiențelor de viață. Să nu se uite însă că nu mărul care a căzut în capul lui Newton, ci capul lui Newton în care a căzut mărul a dus la descoperirea gravitației universale.

Misonelismul - adversitatea față de nou, de diferit, de original, de neașteptat - se afiă, din timpuri străvechi, în inconștientul fiecăruia dintre noi. Neliniștea noastră este

IDEI

cu atât mai mare cu cât a fost mai puțin previzibil ceea ce se întâmplă. O știre este cu atât mai valoroasă, cu cât este mai neașteptată. Este semnificativ că în multe limbi "informația" se numește "noutate". Oare nu întrebăm noi mereu "ce-i nou?". Surpriza măsoară gradul de informație al unei știri. O veste veche este o contradicție în termen.

Șocul emoțional al vestilor a pricinuit, de la începutul istoriei, o teamă față de tot ce lezează din comun.

"Limba de lemn" a regimurilor totalitare, reactivând teama ancestrală de neobișnuit, este menită nu să "informeze", ci să "organizeze". Ea nu comunică informații, ci transmite îndemnul și poruncile Puterii. Totalitarismul vorbește nu pentru a stimula gândirea critică a individualităților, ci pentru a dresa masele în vederea îndeplinirii "Planului" decis de Centru. Prin limba de lemn, Puterea nu dialoghează, ci monologhează, ea nu discută, ci ordonă. Discuțiile sînt primejdioase; scot la iveală idei noi. Deținătorii "Adevărului" n-au nevoie de dezbateri, ci de supunere. Totalitarismul planifică nu numai producția, ci și gândirea. Originalitatea îi este suspectă.

Totalitarismul îi e frică de informație, de nou, de original deoarece îi e teamă de întâmplare. Întâmplarea este "libertatea" lucrurilor și a evenimentelor. Monolitismul ideologic nu suportă nici un fel de libertate; nici în natură, nici în societate. "Nu-l întâmplător" era expresia curentă cu care se acoperea orice abatere de la linie.

Teamă de întâmplare și deci de informație se manifesta și prin faptul că presa scrisă și vorbită transmitea aproape numai vesti bune. O știre bună are o valoare de informație mult mai scăzută decât o veste rea, deoarece este oarecum așteptată. Nimeni nu se împiedica de faptul că îndeplinirea planului de către o anumită întreprindere devenea o informație numai dacă planul era... realizabil...

Așa se explică de ce, în regimurile totalitare, mass-media se fereau să anunțe catastrofe. Cutremurele, inundațiile, incendiile, accidente, asasinările se întâmplau numai în Occident. La noi nu existau decât "lipsuri" ușor remediable. Când răul nu mai putea fi ascuns, era îndulcit cu eufemisme: la noi nu "creșteau prețurile", ci erau "reasezate", nu erau "dați afară oamenii", ci "erau restructurați", nu se "desființau instituții", ci erau "contopite" și așa mai departe.

Vorbirea, care participă la formarea ideilor noi, este înlocuită cu vorbăria, care nu mai spune nimic; vorbăria este tăcere zgomotoasă! Iar dialogul prin care se dezvoltă individualitățile de care are nevoie democrația este degradat la o serie de monologuri alternative sau numai succesive, prin care se exprimă lozincile puterii.

Frica de informație, de ritmul tulburător al istoriei, este o consecință firească a setei de stabilitate milenară. Cazul partidelor comuniste este dător de seamă: apologetii al noului în opoziție, prigonitori al lui la putere. Până într-att încît s-au străduit să ritualizeze întreaga viață. Însă prin impunerea de sus a unor clișee uniformizante, totalitarismul împinge societatea ori spre o moarte culturală, ori spre o explozie socială. O societate nu-și poate autoregla înaintarea decât prin dialog, prin discuții, prin dezbateri, adică prin libertatea fiecăruia de a avea o altă părere decât Puterea. Și nimeni nu poate să ajungă la o părere valabilă fără o informare corectă. Teamă primitivă de informație a frînat dezvoltarea popoarelor tribale, după cum explozia informațiilor din agora ateniană explică "miracolul" grecesc. Dezvoltarea omenescului din om depinde, în primul rînd, de receptivitatea la informație. Originalitatea omului constă în capacitatea lui de a da mai multă informație decât primește; vorbind și gîndind, este singura ființă în stare să prelucraze informația primită, prin abstractizare, generalizare și

interpretare. Dar fără informație nu este posibilă nici plus-informație.

În "lumea celor care nu cuvîntă" informația este un efect, nu un produs, ea se propagă spontan, nu este comunicată conștient; animalele reacționează nemijlocit, nu răspund cu idei. Nici albinele, care lasă impresia că au ajuns la simbol atunci cînd dansează în formă de 8 în fața stupului pentru a-l semnala unde au găsit hrană, nu depășesc informația naturală, de vreme ce reacționează în același fel de cînd există. Spre deosebire de semnal, simbolul evoluează.

Nu mai oamenii sînt în stare să-și amîne reacțiile și să caute cele mai eficiente mijloace de depășire a dificultăților în care se află, de a răspunde adecvat noilor împrejurări în care sînt puși.

Misonelismul este vinovat nu numai de limba de lemn, dar și de degradările din poezie, muzică, plastică, dans, vestimentație etc., la care a dus repetarea anesteziantă a aceluiași sunet, a aceluiași imaginii, a aceluiași gesturi, a aceluiași plecănături, a aceluiași halne... Ca și cum numai asemănătorul este fast... Diferitul scandalizează mințile obișnuite. Cea mai mare cantitate de informație o comunică scandalul care nu se reduce la tulburarea liniștii: în istoria ideilor înseamnă răsturnarea unei opinii curente. Logica relațională a lui Crisp a scandalizat logica atributivă a lui Aristotel, metoda inductivă a lui Bacon a scandalizat gândirea scolastică, dialectica lui Hegel a scandalizat metafizica tradițională, teoria relativității a lui Einstein a scandalizat fizica lui Newton... Un paradox are o informație mai bogată decât o platitudine.

Marile adevăruri încep ca paradoxuri și ajung, în cele din urmă, niște platitudini care mereu trebuie depășite. ■

